

Gyeppek és hasznosításuk

Iványosi Sz. András

A gyeppek a magyar természetvédelem kitüntetett értékhordozói. Különösen érvényes ez az ún. ősgyeppekre: ezeken belül is az Alföld füves térségeire. A gyeppek természetvédelmi és tudományos jelentőségét jól tükrözi Magyarország védett területeinek művelési ágak szerinti megoszlása, amelyben - a világ természetvédelmi területeinek átlagát jelentős meghaladóan - a gyeppek 25 %-os arányt képviselnek. A *Kiskunsági Nemzeti Parkban* a gyeppek részaránya ennél is magasabb: 45 %.

1. Az ősgyeppek (nem tennelesi célú gyeppek)

A természetvédelem számára ősgyepnek minősülnek a füves területek, amelyek *természetes kialakulásúak (genetikai fejlődési sorok tagjai)*, vagy a történelmi időkben az ember által kialakítottak ugyan (pl. erdőirtás) jórészt az ember által fenntartottak (legeltetés, kaszálás), de a "belátható múltban" csak *gyep művelési ággként hasznosultak*, egyéb "agresszív" emberi behatást (pl. műtrágyázás, felülvetés) nem szenvedtek.

- Jelentőségük:
- talajképző és talajvédők (pl. homokos területek,
  - természetes fejlődési sorok tagjai,
  - faj - (helyesebben populáció) megőrzés (az ősgyeppek diverzitása esetenként nagyobb, mint az *equivalens* termőhelyen díszlő természetszerű erdőké!), génrezervátumok a fajtanemesítés számára (pl. pázsitfűvek) vagy a gyógy-növények fenntartása végett is,
  - táplálékforrások (pl. számos erdőkben fészkelő faj is a gyeppeken szerző be táplálékát),
  - tájképi értékek (a magyar puszták stb)

2. A KNP Ősgyeppei és fenntartásuk, hasznosításuk

2.1. Homoki gyeppek

Az egyéves cönológiailag nehezen definiálható *gyeppek* mellett két jelentős együttes említendő:

- *évelő, nyílt* homokpusztagyeppek (homoki csenkeszes társulás),
- *homokpusztarétek* (zárt, barázdált csenkeszes társulás).

Mindkét asszociáció számos bennszülött növény- és állatfajunk környezete és fenntartója.

A homokpusztarétek zöme ma már a túllegeltetés hatására leromlott - de még így is értékes - homoki pimpős - sziki csenkeszes állományokká alakultak.

Célszerű hasznosításuk a fenntartás érdekében: juh- és kecskelegeltetés időbeni és térbeli korlátozással.

2.2. Lapos-réti, öntés réti, réti, réti-csernozjom és csernozjom jellegű talajokon és ezek kombinációin kialakult gyeppek

- Ecsetpázsitos *ártéri kaszálók*,
- kékpelyés *kiszáradó láprétek*,
- tarackos tippanos *mocsárrétek*,
- réti csenkeszes *kaszálók*,
- alacsony sávos, *savanyú fűves rétek*.

Célszerű hasznosításuk a fenntartás érdekében: évi egyszeri vagy két alkalommal történő kaszálás, esetleg sarjúlegeltetés juhval és szarvasmarhával. Mind a kaszálás, mind pedig a legeltetés térben és időben korlátozott.

2.3. Sziki gyepek

A mikrodomborzat alakulásának megfelelően:

- sziki csenkeszes és sziki üröm vezérnövényű pusztanövényzet,
  - mézpázsit vezérnövényű szikpadka, szikfok és vakszik társulások,
  - tarackos tippan és sziki úszirózsa sajátos Duna-Tisza közti állományai:
    - a homokos szikek tarackos tippan és réti sás fő növényű társulásai.
- Célszerű hasznosításuk a fenntartás érdekében: juh- és lólegeltetés időbeni és térbeni korlátozással (pl. fészkelési okok miatt), helyenként kaszálás (ld. tarackos tippan és mézpázsit növényzet). Általában 2-3 juh és 1 ló (esetleg szarvasmarha)/ha létszámban.
- A szikes gyepek érdekes mozaikjai a löszgyepet idéző mezőségi talajú foltok (szántómagaslatok). Fenntartásuk egyedi elbírálást igényel.

3. Rontott ősgyepck, létesített gyepek

Az ősgyepek leromlását okozó tényezők:

- időszakonkénti felszántás,
- műtrágyázás, növényvédőszeres használata,
- túllegeltetés,
- felülvetés, vagy mesterséges gyep létesítése az ősgyep helyén.

Tekintettel ezekre a tényezőkre a degradáció mértéke széles skálán mozog.

Alapvető törekvésünk az ősgyep-struktúrák visszaállítása a helyes használat és korlátozás megválasztásaival.

Irreverzibilis változások esetén a mesterséges gyep is fenntartható, esetleg *erdő művelésbe* alakítása célszerű.

Az egykori szántók helyén létesített mesterséges gyepek természetvédelmi előnye nyilvánvaló.

4. A nem termelési célú gyepek hasznosítása

A védett területeken található gyepek hasznosítása elsődlegesen nem lehet eredményorientált. A gazdaságosság, és az intenzív használat nem is célja ezen részek működtetésének.

A természetvédelmi gyakorlatban a gyeptípusoktól függetlenül az extenzív gazdálkodás a természetvédelem érdekeinek van alárendelve. A korlátozások ellenére is nagy a kereslet az ilyen típusú területek iránt. Ez részben annak tudható be, hogy elmaradnak jelentős költségtényezők (pl. műtrágyázás, öntözés költségei), így a bevétel oldal - amely nem szenved nagyarányú veszteséget - pozitív eredménnyel jelentkezik a gazdálkodónál.

A védett területeken a legeltetés és a kaszálás is (a szenázs készítés, a kis hozam, illetve a késői kaszálási lehetőség miatt elmarad), számos korlátozás alá esik.

Ilyenek többek között:

4.1. Legeltetésnél:

- a műtrágya használata tilos,
- szerves trágya csak az állatok által területre juttatott utánpótlással lehetséges,
- a felületés nem megengedett,
- az ápolási munkák időpontja meghatározott (pl. boronálni csak március 20-ig lehet, tisztító kaszálás csak október hónapban végezhető),
- a jelentkező vizek nem vezethetők el,
- ideiglenes és állandó építmények elhelyezése engedélyhez kötött,
- az állatok- fajták jelenléte itt meghatározott, előtérbe helyezendők a hagyományos háziállatok (szürke marha, racka, cigája),
- tájidegen fajták: nem kívánatosak,
- a terelőkutya lehetőleg a klasszikus pásztorkutya legyenek,
- időbeni korlátozás követi a természet tavaszi "ébredését", illetve a fokozottan védett madarak (pl. túzok) vagy védett madarak élettevékenységeit. Idetartoznak még azon területek is, ahol korán virágzó növények (pl. egyhajú virág, apró nőszirom) találhatóak.

Fentiekkel szemben vannak olyan tájegységei a védett területeknek, ahol kívánatos az erőszakos, drasztikus, de rövid időre (pl. 16 napra) terjedő legeltetés kecskével,

julival. Ilyenek többek között a veszélyeztetett homokbuckák, szikpadok, ahol a tájkép megőrzése érdekében kell aktívan beavatkozni.

4.2. Kaszálásnál:

- térbeni és időbeni korlátozások vannak, melyek a védett és fokozottan védett növények elterjedési területein (foltjain), valamint a védett- fokozottan védett madarak védelmét szolgálják. Az időszakos korlátozás általában június-július 15-től teszi lehetővé a kaszálást, de van olyan terület, is, ahol ez csak szeptember 15-e után lehetséges (pl. kornis tárnincs élőhely esetén),
- ezen területek a gyakorlat szerint egy évben csak egyszer kaszálhatók, és az ezt követő időszakban a legeltetés nem megengedett,
- a szénatermés, semmilyen formában nem hagyható a területen, azt onnan ki kell szállítani,
- a gyepek égetése szigorúan tilos, valamint a műtrágyás és növényvédőszer felhasználása sem megengedett.

A kaszálókon is találkozunk hasonló helyzetekkel, mint a legelőkön. Itt is vannak olyan területek, ahol a kaszálás "követelmény" és igen előnyös a természetvédelem számára (pl. ártéri kaszálókon, az ámor-gyalogakác visszaszorítása), vagy rét-láp legelőkön a beerdősülés megakadályozása.

Szerző: Dr. Iványosi Sz. András
Dr. Tölgyesi István
Lőrinc Tibor
Kiskunsági Nemzeti park, Kecskemét